

Vážený pán
Dr. h. c. JUDr. Maroš Žilinka, PhD.
generálny prokurátor
Generálna prokuratúra
Slovenskej republiky
Štúrova 2
812 85 Bratislava 1

VEC: Podnet na preskúmanie zákonnosti postupov matrík vo veci zmeny pohlavia

Vážený pán generálny prokurátor,

obraciam sa na Vás v mene Slovenskej psychiatrickej spoločnosti o. z. Slovenskej lekárskej spoločnosti (ďalej len „SPsS SLS“) vo veci nezákonného postupu matrík pri administratívnej zmene pohlavia transrodovým osobám, ktorý spočíva v odmietaní zmeny základných identifikačných údajov osoby, ktorá prešla medicínskou zmenou pohlavia a bol jej o tom vydaný lekársky posudok. Neopomenuteľnú úlohu pri uvedenom nezákonnom postupe matrík zohráva aj nečinnosť Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (ďalej len „MV SR“), ktoré je v zmysle § 11 písm. b) zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 575/2001 Z. z.“) ústredným orgánom štátnej správy pre matričné veci.

Proces tranzície, ktorá je našou právnou úpravou označovaná ako „zmena pohlavia“ pozostáva z dvoch častí - medicínskej tranzície a právnej tranzície (administratívnej zmeny pohlavia).

Právny poriadok Slovenskej republiky umožňuje zmenu pohlavia, ktorá je upravená vo viacerých právnych predpisoch v pôsobnosti MV SR, predovšetkým v zákone č. 301/1995 Z. z. o rodnom čísle v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o rodnom čísle“) a v zákone č. 300/1993 Z. z. o mene a priezvisku v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o mene a priezvisku“).

Právna tranzícia (administratívna zmena pohlavia) si vyžaduje zmenu základných identifikačných údajov osoby, a to rodného čísla, mena a priezviska. Rodné číslo obsahuje údaj o pohlaví osoby rovnako ako meno a priezvisko osoby, ktorého gramatický tvar vyjadruje pohlavie danej osoby.

Obdobie pred právnym uznaním zmeny pohlavia je zachytené v zákone o mene a priezvisku, v zmysle ktorého okresný úrad povolí fyzickej osobe, ktorá je v procese zmeny pohlavia, používať neutrálne meno a priezvisko na základe jej žiadosti a potvrdenia zdravotníckeho zariadenia, v ktorom „liečba na zmenu pohlavia“ prebieha.¹

V zmysle § 7 ods. 1 písm. c) zákona o mene a priezvisku povolenie na zmenu mena nie je potrebné, ak ide o zmenu mena z dôvodu zmeny pohlavia.

¹ § 6 ods. 6 zákona o mene a priezvisku.

V zmysle § 7 ods. 3 zákona o mene a priezvisku sa zmena mena alebo zmena priezviska, na ktorú nie je potrebné povolenie, v matrike vykonáva na základe písomného vyhlásenia osoby, o ktorej meno alebo priezvisko ide, alebo jej zákonného zástupcu; pri zmene mena alebo zmene priezviska z dôvodu zmeny pohlavia je potrebné predložiť aj lekárskeho posudok.

V zmysle § 8 ods. 2 písm. b) zákona o rodnom čísle vykoná MV SR na požiadanie zmenu rodného čísla na základe lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby.

Z uvedeného vyplýva, že jedinou zákonnou požiadavkou na zmenu a zápis základných identifikačných údajov osoby do matriky je *lekársky posudok*, resp. verejná listina vydaná zdravotníckym zariadením.²

Lekársky posudok je vydávaný poskytovateľom zdravotnej starostlivosti v odbornom zameraní psychiatria a potvrdzuje, že u osoby došlo k medicínskej tranzícii (zmene pohlavia), resp. že táto osoba ukončila/absolvovala medicínsku tranzíciu.

Proces medicínskej tranzície (medicínskej zmeny pohlavia) je upravený v dokumente vydanom Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky (ďalej len „MZ SR“) s názvom „*Štandardný postup pre diagnostiku a komplexný manažment zdravotnej starostlivosti o dospelú osobu s transsexualizmom (F64.0)*“ (ďalej len „štandardný postup“), ktorý nadobudol účinnosť dňa 3. marca 2023. Do doby prijatia štandardného postupu nebol z hľadiska medicínskych postupov (medicínska tranzícia) proces tranzície (zmeny pohlavia) regulovaný žiadnou právnou, alebo právne relevantnou normou, ak neberieme do úvahy Oznámenie Ministerstva zdravotníctva slovenskej socialistickej republiky (ďalej len „MZ SSR“) s názvom „*Liečebné zákroky u intersexuálov, transsexuálov, sexuálnych deviantov a postup pri vydávaní posudku pre zápis v matrike u transsexuálnych osôb*“, ktoré bolo uverejnené vo vestníku MZ SSR v roku 1981 (ďalej len „Oznámenie MZ SSR“), ktoré však podľa vyjadrenia Verejnej ochrankyne práv, JUDr. Márie Patakyovej (ďalej len „VOP“), z decembra 2018 nebolo v tej dobe platné ani účinné.

MZ SR v priebehu roka 2019, po vyššie uvedenom vyjadrení VOP, zriadilo na MZ SR pracovnú skupinu, ktorej úlohou bolo vytvorenie metodiky, resp. štandardov zdravotnej starostlivosti pre transrodové osoby výlučne z medicínskeho hľadiska. Prijatie a schválenie finálneho znenia štandardného postupu bol však náročný a dlhotrvajúci proces, najmä z dôvodu negatívnej medializácie a politizácie tejto témy.

Predtým ako bol prijatý a schválený štandardný postup vydalo MZ SR dokument s názvom „*Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky na zjednotenie postupov poskytovania zdravotnej starostlivosti ku zmene pohlavia pred vydaním lekárskeho posudku o zmene pohlavia administratívne evidovaného v matrike*“ zo dňa 22. marca 2023, vedený pod číslom: S09953-2022-OZS, ktorý bol uverejnený vo Vestníku MZ SR, čiastke 18-20, ročníku 70, dňa 6. apríla 2022 (ďalej len „odborné usmernenie MZ SR“) z dôvodu, že MZ SR bolo opakovane vyzývané ako poskytovateľmi zdravotnej starostlivosti,

² § 26 zákona NR SR č. 154/1994 Z. z. o matrikách v znení neskorších predpisov; § 8 zákona o rodnom čísle; § 7 zákona o mene a priezvisku; § 7 vyhlášky MV SR, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona NR SR o matrikách v znení neskorších predpisov;

tak aj pacientmi, aby prijalo nejakú normu, ktorá umožní transrodovým osobám dokončenie administratívnej zmeny pohlavia (právnej tranzície) do doby prijatia štandardného postupu.

Odborné usmernenie MZ SR bolo po prijatí a schválení štandardného postupu zrušené „*Oznámením o zrušení odborného usmernenia MZ SR*“, a to ku dňu uverejnenia tohto oznámenia vo Vestníku MZ SR, a teda k 22. decembru 2023. Z uvedeného vyplýva, že odborné usmernenie MZ SR nie je v súčasnosti platné ani účinné.

Po zrušení odborného usmernenia zo strany MZ SR sa situácia s právnou tranzíciou (administratívnou zmenou pohlavia) rapídne zhoršila. Neexistuje jednotný postup usmerňujúci matriky v Slovenskej republike vo veci administratívnej zmeny pohlavia, jednotlivé matriky postupujú pri administratívnej zmene pohlavia rôzne - niektoré administratívnu zmenu pohlavia po predložení lekárskeho posudku vykonajú a iné ju odmietnu vykonať s odôvodnením, že po zrušení odborného usmernenia MZ SR nie je možné administratívnu zmenu pohlavia vykonať vôbec (napríklad matrika Bratislava - Staré mesto).

Podľa nášho názoru je odborné usmernenie MZ SR dokumentom, ktorý nie je právne záväzný a má odporúčací charakter, je tzv. „technickou normou“, ktorej nedodržanie nie je právne vymožitelné, nakoľko nemá vplyv na správnosť poskytnutia zdravotnej starostlivosti. Zároveň táto norma nemá účinky vo vzťahu k iným orgánom verejnej moci a mimo rezortu zdravotníctva. Existenciu odborného usmernenia nevyžaduje ani zákon o mene a priezviska, ani zákon o rodnom čísle. To znamená, že samotná administratívna zmena pohlavia má v zmysle zákona riadne prebiehať bez ohľadu na existenciu inej normy.

V zmysle § 4 ods. 3 zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, na to, aby bola zdravotná starostlivosť poskytnutá správne, sa musí poskytovať v súlade so štandardnými postupmi na výkon prevencie, štandardnými diagnostickými postupmi a štandardnými terapeutickými postupmi.

Z hľadiska právnej relevancie je preto vo veci medicínskej tranzície (medicínskej zmeny pohlavia) smerodajný štandardný postup.

Odborné usmernenie MZ SR, ktoré bolo zrušené, špecifikovalo zdravotníckych pracovníkov kompetentných vykonávať diagnostiku, liečbu a vydať lekársky posudok o zmene pohlavia osobe s transsexualizmom, ktorý sa vyžaduje k písomnému vyhláseniu tejto osoby ku zmene mena a priezviska a obsahovalo vzor lekárskeho posudku o zmene pohlavia. Jeho zrušením však nedošlo k žiadnym zmenám vo výkone medicínskej tranzície, nakoľko tento postup upravuje štandardný postup.

Štandardný postup bol vypracovaný za účelom stanovenia jednotného postupu pre diagnostiku a komplexný manažment zdravotnej starostlivosti o dospelú osobu s transsexualizmom (dg. F64.0), na základe adaptácie medzinárodných medicínskych postupov pre túto diagnostickú kategóriu, ktoré sú spracované na základe medziodborových konsenzov expertov a za účelom zabezpečenia prístupu k zdravotnej starostlivosti o tieto osoby v súlade s Ústavou Slovenskej republiky, Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd,

judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva a ďalších medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách, ktorými je Slovenská republika viazaná, a ktoré majú v zmysle čl. 7 Ústavy Slovenskej republiky prednosť pred zákonmi.

Štandardný postup je zároveň dokumentom, ktorý „nahradil“ Oznámenie MZ SSR, od ktorého MV SR doposiaľ odvodzovalo povinnosť, resp. na základe ktorého podmieňovalo právnu tranzíciu (administratívnu zmenu pohlavia) na matričných úradoch tým, že transrodové osoby musia predložiť lekárske potvrdenie, ktoré potvrdzuje plne indikovanú zmenu pohlavia, a teda skutočnosť, že transrodový stav je u pacienta nezvratný a nemenný, čo znamená, že zmenou pohlavia došlo k definitívnemu ukončeniu reprodukčného procesu (chirurgickými zákrokmi).

Štandardný postup, okrem iného, upravuje aj podmienky na vydanie lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby, a to nasledovne:

„a) vykonané diagnostické vyšetrenia podľa štandardného postupu preukázateľne potvrdzujú diagnózu F 64.0,

b) osoba s transsexualizmom podpísala informovaný súhlas a

1. podstúpila chirurgický výkon zmeny pohlavných orgánov alebo sekundárnych pohlavných znakov, alebo

2. užíva hormonálnu liečbu v trvaní najmenej jeden rok a s časovým odstupom najmenej jeden rok od začatia hormonálnej liečby, počas ktorého žila v role opačného pohlavia, písomne vyjadrila ošetrojúcemu lekárovi skutočnosť, že počas tohto obdobia nadobudla presvedčenie, že trvalá, celoživotná a nezvratná zmena jej právnej identity, mena a priezviska je pre ňu jediným možným riešením; hormonálna liečba najmenej jeden rok sa nevyžaduje, ak je u osoby s transsexualizmom kontraindikovaná.“

Máme za to, že vydanie štandardného postupu prinieslo do procesu medicínskej tranzície (medicínskej zmeny pohlavia) základnú mieru právnej istoty úpravou podmienok poskytovania zdravotnej starostlivosti transrodovým osobám a úpravou podmienok na vydanie lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby, keďže lekár vykonávajúci medicínsku tranzíciu je pri vydaní lekárskeho posudku o absolvovaní medicínskej tranzície viazaný dodržaním postupov upravených v štandardnom postupe, ktoré sú opísané vyššie.

Úprava podmienok právnej tranzície, v ktorej dochádza k administratívnej zmene pohlavia na matrike, patrí v zmysle § 11 písm. b) zákona č. 575/2001 Z. z. výlučne do kompetencie MV SR.

SPsS SLS o predmetnej veci komunikuje so Sekciou zdravia MZ SR, ktorá nás informovala, že MZ SR aktívne spolupracuje s MV SR v oblasti zápisu zmeny mena, priezviska a rodného čísla osôb z dôvodu zmeny pohlavia. MV SR sa opakovane obracia na MZ SR vo veci obsahu lekárskeho posudku, resp. úpravy podmienok právnej tranzície, v ktorej dochádza k administratívnej zmene pohlavia na matrike, či už písomne alebo so žiadosťami o osobné stretnutie. MZ SR (Sekcia zdravia) v predmetnej veci odpovedá MV SR písomne a rovnako aj v rámci osobných stretnutí v zmysle vyššie uvedeného, pričom zdôrazňuje, že proces medicínskej tranzície (medicínskej zmeny pohlavia), rovnako ako

podmienky na vydanie lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby upravuje štandardný postup, ktorého dodržiavaním sú poskytovatelia zdravotnej starostlivosti pri vydávaní lekárskeho posudku viazaní, z čoho vyplýva, že nie je úlohou matriky posudzovať správnosť, resp. splnenie podmienok medicínskej tranzície (medicínskej zmeny pohlavia), ale je to úlohou príslušného poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, ktorý vydaním lekárskeho posudku garantuje splnenie podmienok medicínskej tranzície transrodovou osobou.

Posledné osobné stretnutie zástupcov Sekcie zdravia MZ SR so zástupcami Oddelenia matrik Odboru osobných evidencií a registrov Sekcie verejnej správy MV SR sa uskutočnilo dňa 30. januára 2024 na pôde MZ SR a jeho výsledkom bola dohoda, že MV SR v rámci svojho rezortu vydá interný predpis, ktorým usmerní proces právnej tranzície (administratívnej zmeny pohlavia) na matrike a ktorý pred jeho vydaním zašle MZ SR na pripomienkovanie.

Podľa vyjadrenia Sekcie zdravia MZ SR však doposiaľ MZ SR uvedený interný predpis na pripomienkovanie doručený nebol.

SPsS SLS, medzi ktorej členmi sú aj poskytovatelia zdravotnej starostlivosti v odbornom zameraní psychiatria, ktorí vykonávajú medicínsku tranzíciu, dostáva od týchto členov spätnú väzbu, že hoci pacient absolvuje medicínsku tranzíciu (medicínsku zmenu pohlavia), o čom mu je z ich strany vydaný lekársky posudok, matriky odmietajú tieto lekárske posudky akceptovať a odmietajú vykonávať administratívnu zmenu pohlavia s odôvodnením, že buď nevedia ako majú postupovať, lebo vyššie spomínané odborné usmernenie MZ SR bolo zrušené, alebo s odôvodnením, že kvôli zrušeniu odborného usmernenia MZ SR nie je možné vykonať administratívnu zmenu pohlavia, alebo s odôvodnením, že pokiaľ nie je z lekárskeho posudku zrejmé, že bola ukončená reprodukčná schopnosť osoby (a teda, že bola táto osoba sterilizovaná alebo kastrovaná), nie je možné administratívnu zmenu pohlavia vykonať.

V predmetnej veci zastávame názor, že:

1. hoci nie je presne stanovená forma ako má lekársky posudok vyzerieť, podmienky jeho vydania sú dostatočne upravené v štandardnom postupe, a teda nie je dôvod posudzovať lekársky posudok podľa formy, ale je potrebné ho posudzovať podľa obsahu - a teda či konkrétna osoba splnila podmienky medicínskej tranzície alebo nie;

2. že matriky nepatria medzi subjekty oprávnené sa oboznamovať s citlivými osobnými údajmi týkajúcimi sa zdravotného stavu a zdravotných úkonov, ktoré osoby žiadajúce o zmenu pohlavia podstúpili, a teda, že pre účely administratívnej zmeny pohlavia môže poskytovateľ zdravotnej starostlivosti (lekár) pre účely administratívnej zmeny pohlavia vydať len lekársky posudok s konštatovaním, že konkrétna osoba absolvovala/ukončila proces medicínskej tranzície (zmeny pohlavia);

3. že podmienky medicínskej tranzície (zmeny pohlavia) obsiahnuté v štandardnom postupe, spočívajúce v nepodmieňovaní medicínskej tranzície chirurgickými zákrokmi za účelom zmeny primárnych a/alebo sekundárnych pohlavných charakteristík v súlade so želaným/preferovaným pohlavím osoby sú v súlade s najnovšími medicínskymi poznatkami

v tejto oblasti a v súlade s platnou právnou úpravou a medzinárodnou, rovnako ako aj národnou judikatúrou.

Na doposiaľ pretrvávajúcu prax pri právnej tranzícii (administratívnej zmene pohlavia) transrodových osôb, ktorá zápis zmeny identifikačných údajov podmieňuje chirurgickou zmenou pohlavia, poukazuje i nedávne rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky vo veci sp. zn. 1Sžk/38/2021 z 19. októbra 2022, ktoré bolo vyvolané zamietavým stanoviskom matričného úradu k žiadosti o zmenu „mena, rodného čísla a pohlavia“ s odôvodnením, že príslušné zmeny (mena) možno vykonať „až po ukončení zmeny pohlavia chirurgickým zákrokom“. Na uvedené súdne rozhodnutie si dovoľujeme upriamiť Vašu pozornosť najmä z dôvodu, že Najvyšší správny súd Slovenskej republiky v bode 36.1. rozsudku veľmi podrobne argumentuje proti takému výkladu predpisov podmieňujúcich zmenu základných identifikačných údajov osoby z dôvodu zmeny pohlavia, ktoré podmienku predloženia „lekárskeho posudku“ nahrádzajú požiadavkou na podstúpenie „lekárskeho zákroku“ (presnejšie požiadavkou chirurgickej zmeny pohlavia, keďže krajský súd pojem „lekárskeho zákroku“ a pojem „chirurgického zákroku“ pre účely rozhodovania vo veci stotožnil, ako poznamenal Najvyšší správny súd Slovenskej republiky v bode 36.4. rozsudku).

Rovnako netreba opomínať, že proces právnej tranzície (administratívnej zmeny pohlavia) je upravený vo vyššie uvedených ustanoveniach zákona o mene a priezvisku a zákona o rodnom čísle a matriky, ako orgány verejnej správy, sú povinné v konaní postupovať v súlade so zákonmi a inými právnymi predpismi.

Veľkú právnú neistotu podľa nášho názoru spôsobuje aj to, že matriky v predmetnej veci ani nevydávajú „rozhodnutia“, resp. opatrenia orgánu verejnej správy so všeobecnými účinkami, ale priamo na mieste žiadateľov o právnú tranzíciu (administratívnu zmenu pohlavia) iba slovne usmernia, že právná tranzícia nie je možná z dôvodu zrušenia odborného usmernenia MZ SR (resp. neexistencie predpísanej formy a obsahu lekárskeho posudku) a odmietnu žiadateľom vôbec prevziať žiadosť o právnú tranzíciu.

SPsS SLS má v predmetnej veci ešte vedomosť o prípade pani Charlotte Srnčík, ktorý sa odohral na matričnom úrade v Spišskej Novej Vsi v máji 2023. V tomto prípade však matričný úrad vydal zamietavé „rozhodnutie“, resp. opatrenie orgánu verejnej správy so všeobecnými účinkami vo veci administratívnej zmeny pohlavia aj napriek tomu, že pani Srnčík splnila podmienky medicínskej tranzície (zmeny pohlavia) a predložila o tom aj lekársky posudok, o ktorého preskúmanie pani Srnčík požiadala miestne príslušnú prokuratúru - Okresnú prokuratúru Spišská Nová Ves. Miestne príslušný prokurátor vydal v predmetnom prípade dňa 23. augusta 2023 protest prokurátora, vedený pod č. Pd 169/23/8810 - 7, ktorého znenie však nemáme k dispozícii.

Vážený pán generálny prokurátor,

na základe uvedeného si týmto dovoľujeme podať podnet na preverenie zákonnosti postupu matrik vo veci zmeny pohlavia (prípadne ich nečinnosti) a na preverenie nečinnosti MV SR v predmetnej veci a navrhujeme vydanie upozornenia prokurátora v predmetnej veci v zmysle § 28 zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov.

S úctou
MUDr. Michal Patarák, PhD.
Prezident Slovenskej psychiatrickej spoločnosti SLS

SLOVENSKÁ
PSYCHIATRICKÁ
SPOLOČNOSŤ
SLS

MUDr. Barbora Vašečková, PhD.
Predsedníčka Sexuologickej sekcie SPsS SLS

S podporou:
Výbor Slovenskej psychiatrickej spoločnosti SLS
Výbor Sexuologickej spoločnosti SLS
Výbor Sexuologickej sekcie SPsS SLS

Dňa 18.4.2024

